

*Литвиненко Р. О.
(м. Вінниця)*

ОЛЕКСА ТИХИЙ І АРХЕОЛОГІЧНА СПАДЩИНА ДОНБАСУ

Різнобічна творча натура Олекси Тихого просто не могла бути байдужою до історичної спадщини українського Донбасу. Так воно і було насправді. Це відчувається як за змістом окремих його творів, так і виявляється зі спогадів людей, що його знали.

Одну зі своїх статей О. Тихий починає зі стислого історичного нарису, в якому згадуються різні народи, що в давнину кочували на теренах Донеччини – «скити, сармати, авари, болгари, племена салтівської культури, печеніги, торки, половці, хозари, татаро-монголи» [4, с. 14]. Свої знання про ті далекі часи, які Олекса Тихий постійно поповнював з літератури, він передавав як учням у школі, викладаючи історію [6, с. 124], так і дітлахам-односельцям, з якими іноді проводив вільний час.

В цьому сенсі є цікавими спогади дружківського учителя Миколи Олександровича Швеця, молодшого земляка і сусіда Олекси Тихого. Він пригадує, як у далекі 1950-і роки учитель «дядько Олекса» з ними, їжівськими дітлахами, в теплу пору року ходив на природу, розповідав багато цікавого, зокрема про історію донецького краю, «про його заселення, історію козаків чи скіфів, сарматів чи хозарів, торків чи половців, які тисячу років тому вільно кочували нашим степом, воювали за нього, розбудовували свої держави на його просторах. <...> Велика історія

рідного краю, про яку ми навіть не здогадувалися, бо в школі нам про це не говорили, поставала перед нами з глибини віків» [5, с. 158].

Олекса Тихий знав про давнину не лише за книжками. Він жив по сусідству зі старожитностями, від самого дитинства постійно бачив їх і, впевнений, неодноразово думав про них. Адже навколо його рідного хутора Їжівка (Їжецький, інша назва – Грозвий або Грозове), який розмістився на правобережному вододільному плато Кривого Торця, було чимало курганів. Одна з курганних груп знаходилася неподалік східної околиці Їжівки, праворуч дороги на Куртівку, якою учень Олекса ледве не щодня ходив до куртівської семирічки. Та й потім, у своєму дорослому житті, Олексій Іванович неодноразово пішки або велосипедом пересувався цією польовою дорогою, неподалік якої височіло декілька курганів, на більшому з яких стояла триангуляційна вежа.

Природно, що як освічена і принципова людина, О. І. Тихий не міг бути байдужим до справи збереження історичної спадщини Донбасу та України загалом. А випадків руйнування пам'яток археології, більшість яких знаходилася в сільській місцевості, завжди було чимало. З якимись із них, вочевидь, доводилося стикатися і Олексі Тихому. Як згадував Григорій Гребенюк, який часто бачився і спілкувався з Олексою Тихим у 1970-х (до другого арешту), Олекса «писав у обласну газету «Радянська Донеччина» про плюндрування степових могил біля рідного хутора. Писав до інших відомств, їздив із цього питання в область. Стіна залишилася глухою...» [1, с. 102].

Шкода, що зараз неможливо відновити зміст тих листів і звернень.

Так сталося, що вже після смерті Олекси Тихого кургани в околицях його рідного села досліджувалися новобудовними (рятувальними) експедиціями. Спочатку, влітку 1989 року, археологічна експедиція Донецького державного університету (керівники Д. П. Кравець, Р. О. Литвиненко, Л. Г. Шепко) розкопувала два курганні могильники в зоні спорудження зрошувальної системи: Їжівка-I (на північний захід від села, згадувався вище) та Їжівка-II (південно-східніше села) [3]. Згодом, 2006 року, експедиція Донецького обласного краєзнавчого музею (кер. А. М. Усачук) завершила розкопки курганів могильника Їжівка-I, яким цього разу загрожував кар'єр по здобичі глини. Наразі цей кар'єр вже поглинув площу колишнього древнього курганного некрополя, початок якому було покладено близько п'яти тисяч років тому.

Важко сказати напевно, руйнацією яких саме курганів переймався Олекса Тихий – згодом досліджених згадуваними розкопками чи якихось інших. Втім є деякі підстави припускати, що йшлося про кургани могильника Їжівка-I, неподалік колишнього хутора Клинове (Клинівський). Адже в ході наших розкопок 1989 р. було виявлено, що насипи курганів 1 і 3 прорізані старими екскаваторними траншеями, які засвідчують певні будівельні роботи, проведені раніше (коли – невідомо) з порушенням законодавства щодо охорони і збереження пам'яток археології.

Оскільки вже зайшла мова про досліджені в околицях Їжівки археологічні пам'ятки, стисло наведемо узагальнену інформацію щодо них, з огляду на те, що матеріали ці здебільшого залишаються неопублікованими. Загалом у шести курганах, розкопаних у двох групах, виявлено 40 різночасних поховань. Щоправда залишених скіфами і сарматами, про яких учитель Олекса Тихий розповідав хлопцям-односельцям, в досліджених курганах не було. Вони взагалі є доволі рідкісними в курганах Донбасу. Ледве не всі захоронення їжівських курганів належать до бронзового віку, репрезентуючи різні етапи цієї двохтисячорічної доби (III-II тис. до Р.Х.). Тут виявлено комплекси ямної, донецько-донської катакомбної, дніпро-донської бабинської та бережнівсько-маївської зрубної культур. Серед цих матеріалів є серія виразних поховань з доволі рідкісними особливостями обряду і ефектним речовим супроводом, зокрема металевим реманентом. Для прикладу, виділимо поховання донецької катакомбної культури з дуже рідкісною для неї знахідкою пари дерев'яних дискових коліс і набором деревообробних інструментів [2]. На приблизно півтори тисячі катакомбних поховань, досліджених у басейні Сіверського Дінця, дерев'яні колеса виявлено лише двічі (один з них – їжівський комплекс).

На завершення – деякі враження зі спогадів. Понад чверть сторіччя минуло від тих розкопок, в яких нам довелося брати участь. Чимало забулося, залишилися лише окремі польові та побутові епізоди. З них можу резюмувати те, що за кілька тижнів нашої роботи на околиці Їжівки (600 метрів від села) та

проживання в сільському клубі, не пригадую жодного місцевого мешканця, який би навідався в гості поцікавитись результатами археологічних досліджень. Часто думаю: був би живий Олекса Тихий (на момент розкопок минуло 5 років від його смерті, та ми й не знали тоді про цю людину), він був би частим гостем, а може й учасником-волонтером, нашої експедиції.

А на останок висловлю надію, що прийде час і цікаві матеріали розкопок курганів навколо Їжівки будуть опубліковані.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гребенюк Г. Спогади про Олексу Тихого / Григорій Гребенюк // Олекса Тихий: у спогадах, роздумах, літературі. – Т. II. / Упоряд. Овсієнко В. В., Олійник М. В., Півень В. Ф., Фіалко Є. Б. – Донецьк: ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – С. 98–107.

2. Литвиненко Р. А. Катакомбное погребение с двухколесной повозкой из Правобережной Донетчины / Р. А. Литвиненко // Хозяйство древнего населения Украины. Ремесла и промыслы древнего населения Украины: в 2-х ч. – К., 1995. – Ч. 2. – С. 274–282.

3. Моруженко А. А., Зарайская Н. П., Кравец Д. П., Литвиненко Р. А., Евлевский А. В., Шепко Л. Г. Отчет об археологических исследованиях курганов в Донецкой обл. в 1989 г. – НА ІА НАНУ. – № 1989/52.

4. Тихий О. Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області / Олекса Тихий // Олекса Тихий: думки про рідний Донецький край. – Упоряд. Овсієнко В. В., Олійник М. В., Півень В. Ф.,

Фіалко Є. Б. – Донецьк: ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – С. 14–30.

5. Швець М. О. Спогади про Олексу Тихого / М. О. Швець // Олекса Тихий: у спогадах, роздумах, літературі. – Т. II / Упоряд. Овсієнко В. В., Олійник М. В., Півень В. Ф., Фіалко Є. Б. – Донецьк: ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – С. 157–158.

6. Янко М. Хлопчина з Іжецького хутора / Микола Янко // Олекса Тихий: у спогадах, роздумах, літературі. – Т. II / Упоряд. Овсієнко В. В., Олійник М. В., Півень В. Ф., Фіалко Є. Б. – Донецьк: ТОВ «Поліграфічний будинок «Донеччина», 2012. – С. 121 – 125.

*Мартинюк О. В.
(м. Донецьк)*

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СТ. 62 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УРСР 1960 РОКУ

В умовах трансформації національної правової системи, що була розпочата понад два з половиною десятиліття тому, актуальною залишається проблема розвитку правозахисної діяльності. Нині наша держава визначила власні пріоритети своєї діяльності, найголовнішим з яких є утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Так, у ст. 3 Конституції України зазначається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в